

terne, at forfatteren under den første preusserkonge normalt ikke indviedes i vigtige stats-sager, selv om han i høj grad interesserede sig derfor. Anderledes i kong Frederik Vilhelm I's tre første regeringsår, da Dohna delagtiggjordes i statens politiske ledelse og efter flere iagttageres mening reelt fik position som premierminister. Så meget desto mere beklageligt er det, at memoirene slutter med tronskiftet i februar 1713. Set ud fra en dansk synsvinkel er dette ligefrem begrædeligt, fordi Preussen netop i årene 1713-14 kastede sig ud i den nordiske politik og forberedte et angreb på Danmark som følge af hemmelige forhandlinger med det gottorpske diplomati og den russiske feltmarskal. Havde Dohna kunnet fortsætte sine memoirer, havde de utvivlsomt også fået danmarkshistorisk interesse.

Grev Christoph zu Dohnas erindringer er fængslende læsning og et værdigt monument fra det 18. århundredes tidlige memoirekultur. Derudover er de en vigtig kilde til den preussiske absolutismes politiske stil og midler, men ikke til dens politiske mål og motiver. Man må derfor spørge sig, om ikke Grieser tager munden lidt for fuld, når han afslutter sin introduktion med at betegne memoirene som »eine geschichtliche Quelle höchstens Ranges« til den første preusserkonges regeringstid. Hermed være dog ikke sagt, at memoirenes betydning ikke er stor nok til at berettiggøre denne genudgivelse.

Hans Bagger

James Cavallie: Från fred till krig. De finansiella problemen kring krigsutbrottet år 1700. Studia Historica Upsaliensia 68, Kristianstad, 1975. 316 s.

Mens hovedtrækkene i Sveriges diplomatiske og militære handlingsmønster omkring Den store nordiske Krigs udbrud findes fyldestgørende behandlet i litteraturen, har man hidtil savnet en grundig og veldokumenteret redegørelse for den svenske oprustnings finansiering. Herpå er der nu rådet bod med den svenske arkivar, James Cavallies afhandling, der omfatter mobiliseringsperioden fra august 1699 til hovedstyrkens landgang på Sjælland i juli 1700, og som er udarbejdet inden for rammerne af Uppsala-projektet »Sociala och statsfinansiella problem i 1600-talets svenska samhälle«. Af de øvrige deltagere i dette forskningsprojekt, der allerede har manifesteret sig i en række værker om det 17. årh.s krigsfinansiering, har hidtil kun Hans Landberg beskæftiget sig med de finansielle problemer i forbindelse med omstillingen fra fred til krig, nemlig i sine arbejder om Sveriges forberedelser 1654-55 til krigen mod Polen (jvnf. HT 12:V, s. 249 f. samt Bind 75, s. 248 f.).

Straks i bogens indledning tager Cavallie stilling til Landbergs resultater, som han finder repræsentative for størstedelen af den svenske stormagtstid. Derimod karakteriseres mobiliseringssituationen i 1699/1700 som unik, fordi Sverige nu ikke blot rådede over en stående hær af betydelige dimensioner, men også over et antal allerede hvervede regimenter, hvis underhold finansieredes ved kronens regelmæssige indtægter fra Østersø-provinserne; i modsætning til tidligere havde man desuden pengereserver at tære på. Trods langvarig misvækst i slutningen af 1690'erne var Sveriges finansielle stilling omkring århundredskiftet relativt uproblematisk.

Disse sammenlignende synspunkter, der i indledningen fremtræder som en apriorisk konstatering, gentages som undersøgelsens hovedresultat i slutkonklusionen. De burde vel derfor have været forbeholdt denne. Nu opnår forf., at hans hovedproblemstilling, der formuleres umiddelbart efter indledningens karakteristik af situationens problemløshed, og som angives at tage sigte på en undersøgelse af de finansielle problemer i den stipulerede mobiliseringsperiode, kommer til at virke urimelig uinteressant. Heldigvis vækkes læserens forventning dog til live igen, da der også skitseres en ledsagende pro-

blemstilling, som særligt retter opmærksomheden mod det centrale finansbureaukratis rolle i mobiliseringsperiodens beslutningsprocesser. Dette aspekt af undersøgelsen gennemføres parallelt med den øvrige – hovedsageligt kronologisk disponerede – analyse, men dets resultater sammenfattes i en særskilt konklusion (kap. XIII), der i omfang lige overgår den meget kortfattede slutkonklusion (kap. XIV). Har doktoranden været nervøs for at præsentere en bog på 13 kapitler?

Selv om bogen ikke er helt så veldisponeret, som mange af de nyere svenske doktorafhandlinger synes at være det, må det dog slås fast, at den har stor videnskabelig tyngde ved sin minutiøse og alsidige fremstilling af de finanstekniske drøftelser og forholdsregler, hvormed man søgte at imødekomme de – stort set overskuelige – militære behov, som opstod på de forskellige stadier af mobiliseringsprocessen. Afhandlingen hviler på et særdeles omfattende kildegrundlag, og de enkelte kapitlers delkonklusioner forekommer veldokumenterede. Overbevisende virker også forf.s hovedresultat, der rammer en pæl gennem Eli F. Heckschers – og den hidtil herskende – opfattelse, at mobiliseringen førte til finansiel krise og forvirring. Oprustningen kunne i alt væsentligt bæres af de ved thesaurering akkumulerede pengereserver, af de ubundne statsindtægter (som Riga-tolden) og af den ekstraordinære krigsbeskatning (kontributionen); den nødvendiggjorde ikke – som hævdede af Fr. Lagerroth – at man forgreb sig på de regulære indkomster, der var afsat til civile formål.

Af stor interesse er også analysen af finansforvaltningens rolle i mobiliseringsperiodens beslutningsprocesser. Det fremgår, at Statskontoret og Kammerkollegiet gennem deres fælles præsident, Fabian Wrede, havde den dominerende indflydelse på de spørgsmål, der lå inden for deres eget sagsområde, ja at Statskontoret i flere tilfælde vovede at modsætte sig den enevældige konges ordrer om udbetalinger til krigskassen. Denne stærke position, der også kom til udtryk i Wredes forsøg på ved sine overdrevent pessimistiske beretninger at afholde Karl XII fra at indlede krigen mod Danmark, forklares af forf. med, at de nævnte institutioner havde monopol på den finanstekniske sagkundskab, og at hverken kongen eller den militære overkommando derfor kunne rejse sagligt begrundede indvendinger mod deres vurdering af den finansielle situation. Selv om afhandlingen kun dækker et begrænset ressortområde, er den ikke desto mindre et vigtigt bidrag til belysning af spørgsmålet om bureaukратиets rolle i enevældens politiske system, et spørgsmål som på det seneste har indtaget en fremtrædende plads i den internationale – og ganske særligt den marxistisk inspirerede – absolutismeforsknings problemkatalog.

Hans Bagger

Gunnar Artéus: Krigsteori och historisk förklaring II. Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700–1712. Meddelanden från Historiska Institutionen i Göteborg nr. 5, Lidköping, 1972. 138 s., med engelsk resumé.

Denne bog er en videreførelse af problemerne i samme forfatters: »Kring Karl XII:s ryska fälttåg. Uppsala 1970«, men nu er analysen udvidet til at gælde alle de hære, der deltog i Store Nordiske Krig og Spanske Arvefølgekrig. Afhandlingen falder i 3 dele; indledning hvor der redegøres for definitioner, problemstilling, model og metode (s. 7–27); hovedafsnittet hvor de enkelte hære gennemgås minutiøst (s. 28–110); en kort sammenfatning og perspektiv (s. 111–117), + et engelsk resumé. Bogen slutter med en oversigt over kilder og litteratur, der synes dækkende for de skandinaviske og vesteuropæiske sprog; der er kun een henvisning til russisk litteratur (i sv. oversættelse). Mange noter, men intet index.